

Kiertotalouden kapitalistinen utopia

Nykyisyyden utooppiset vastakuvat Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitran ja Ellen MacArthurin säätiön kiertotalousvisioissa

KEIJO LAKKALA & TEEMU LOIKKANEN

ABSTRAKTI Artikkelitarkastelee Sitran ja Ellen MacArthurin säätiön verkkosivuilla esiteltyjä kiertotalousvisioita ekologiseen kriisiin vastaamaan pyrkivänä utopiana niin kriittisen jätetutkimuksen, marxilaisen teorian kuin monitieteisen utopiatutkimuksenkin näkökulmia hyödyntäen. Kiertotalous ymmärretään tässä tutkimuksessa lineaariseksi ymmärretyn nykytalouden vastakuvana, jossa resurssien tuhlaava käyttö korvataan kierrätyksellä ja materiaalien uusiokäytöllä. Tutkimuksessa analysoidaan kiertotalouden idean utooppisia piirteitä, siihen sisältyvää yhteiskuntateoriaa sekä sen toteuttamisen kannalta keskeisiä toimijoita. Artikkelitarkastelee argumentteja kiertotalouden utopian toimivan kapitalistisen järjestelmän ideologisena oikeuttajana korostaen visioissaan ensisijaisesti omistavan luokan taloudellisen voitontavoittelun määrittämää näkökulmaa ekologisen kriisin ratkaisemiseen.

ASIASANAT *utopia, kiertotalous, ekologinen kriisi*

Round, round, get around (I get around)
Yeah, get around, round, round, I get around

The Beach Boys, "I Get Around" (1964)

Johdanto

"Kiertotalouden" idea voidaan ymmärtää ideologisesti ohjaavaksi käsitteeksi, jonka avulla ekologisessa kriisissä elävälle yhteiskunnalle

välttämätön kestävyysmurros pyritään toteuttamaan (Nylén 2023). Kiertotalous pyrkii yhdistämään taloudelliset edut ympäristön hyvinvointiin. Valtiot, erilaiset kansalaisjärjestöt sekä ajatushautomot ovatkin liittäneet kiertotalouteen varsin suuria toiveita. Esimerkiksi Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra on jo vuonna 2014 esittänyt kiertotalouden tuovan Suomelle jopa yli kahden miljardin euron arvoiset vuotuiset kasvumahdollisuudet (Sitra 2014). Kiertotalouden globaaliksi markkinaksi on arvioitu 1 800 miljardia

euroa vuodessa (Järvinen ym. 2017, 20). Myös Euroopan unioni on julkaissut kiertotalouden toteuttamiseen tähtäävän toimintasuunnitelman. Aasiassa puolestaan Kiina on edistänyt kiertotaloutta etenkin teollisten prosessien kautta. Omia kiertotalousohjelmia ovat julkaisseet myös kaupungit ja kunnat.

Kiertotalouden ideaan sisältyy taloudellisten odotusten lisäksi myös suurempia, jopa utooppiseksi katsottavia tavoitteita, jossa koko materiaalis-taloudellisen järjestelmän mullistamisen kautta pyritään ratkaisemaan niin ilmastonmuutoksen kuin biodiversiteettikadonkin kaltaisia valtavia ja monimutkaisia ongelmavyöhytejä. Tässä artikkelissa tarkastelemmekin kiertotaloutta nimenomaan ekologiseen kriisiin vastaamaan pyrkivänä utopiana.

Määrittelemme utopian käsitteen tässä artikkelissa ”nykyisyyden kriittiseksi vastakuvaksi, jota motivoi paremman olemassaolon halu” (ks. Lakkala 2021b). Tätä utopian määritelmää avataan tarkemmin teoreettista lähestymistapaamme avaavassa luvussa, mutta lyhyesti sanottuna utopiakäsityksemme ytimessä on utopian perustava *relaationaalisuus*. Utopiat jäsennetään aina suhteessa nykyisyyttä määrittäviin yhteiskunnallisiin ja materiaalsiin olosuhteisiin sekä näitä olosuhteita koskeviin käsityksiin. Koska utopia on juuri nykyisyyden kriittinen vastakuva, sisältyy utopiaan aina vähintäänkin implisiittisesti myös käsitys nykyisyyden itsensä luonteesta. Jokaiseen utopiaan sisältyy jonkinlainen ”yhteiskuntateoria”, joka on analysoitavissa ja eksplikoitavissa aineistosta utopiatutkimuksen tulkitsevaa, niin sanottua ”arkeologista” menetelmää käyttäen (ks. Levitas 2013).

Tutkimukssamme on lyhyesti sanoen kysymys siitä, kuinka nykyisyys ja toisaalta sen vastakohta, utopia, kussakin tutkittavassa aineistossa käsitteellistetään. Kiertotalousajattelussa nykyisyys käsitteellistetään ”lineaariseksi taloudeksi” ja utopia sen vastakuvana ”kiertotaloudeksi”. Käytännössä tämän artikkelin tutkimuskohteena ovatkin juuri ”lineaarisen talouden” ja ”kiertotalouden” käsitteet, niiden sisällöt sekä niiden väliset toisiinsa viittaavat suhteet siten kuin ne ilmenevät tutkittavassa aineistossa.

Artikkelimme metodologista otetta voi kuvailla ”utooppiseksi hermeneutiikaksi” (Boldyrev 2023), jossa luetaan mitä erilaisimpia kulttuurisia tekstejä utooppisesti orientoituen ja paremman olemassaolon kuvia niistä etsien. ”Hermeneutiikalla” viittamme tässä tutkimuksemme tulkitsevaan orientaatioon. Filosofi Hans-Georg Gadameria (2002, 64) seuraten voidaan todeta, ettei tulkintamme ole teoreettisista oletuksista vapaata: se ei tapahdu ”ennakkoluo-loitta”, vaan tiettyjen teoreettisten perinteiden asettamista lähtökohdista käsin. Hermeneuttisen tulkintahorisonttimme lähtökohtia määrittävät tässä tutkimuksessa niin utopiatutkimuksen, kriittisen jätetutkimuksen kuin marxilaisen teorian taustaoletukset. Etenkin marxilaista perinnettä on syytä tässä yhteydessä painottaa, sillä sen vaikutus utopiatutkimuksen traditioon on ollut merkittävä.

Tutkimukssamme hyödynnetään laadullisen sisältöanalyysin välineitä ja painotetaan aineiston tulkitsevaa lähilukua (Julien 2008, 121), jossa kiertotalouden visiota esittelevästä aineistosta luetaan esiin paitsi erilaisia utooppisia orientaatioita, myös erilaisia yhteiskuntakäsityksiä näiden utooppisten orientaatioiden taustalta. Kiinnitämme huomiota myös siihen, millaiset yhteiskunnalliset toimijat nähdään kiertotalouden kannalta keskeisinä. Artikkelimme keskiössä on kolme kysymystä:

- Millaista utooppisuutta tutkimamme kiertotalouden visiot edustavat ja millaisia vastakuvia nykyisyydelle ne tarjoavat?
- Millaisiin käsityksiin olemassa olevan yhteiskunnan luonteesta kiertotalouden utooppiset vastakuvat pohjaavat?
- Kenen utopiasta kiertotaloudessa on kysymys?

Tutkimuksemme aineistoksi olemme valinneet brittiläisen Ellen MacArthurin säätiön sekä Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitran kiertotaloutta esittelevät verkkosivut. Valintamme taustalla on Ellen MacArthurin säätiön keskeinen rooli käsitteen läpilyönnissä EU-politiikassa ja yritysten piirissä. Säätiön perusti entinen

purjehtija Ellen MacArthur vuonna 2010 kiertotalouden edistämiseksi ja markkinoimiseksi. Sen toiminta yhdessä Maailman talousfoorumin (WEF) kanssa teki juuri kiertotaloudesta ”sateenvarjokäsitteen”, joka alkoi hallita debattia jätteen ja resurssihallinnasta. Ellen MacArthurin säätiön julkaisuihin pohjaavia kiertotalouden strategioita on laadittu kansainvälisessä politiikassa, valtiollisella tasolla, ohjelmajulistuksissa ja järjestöissä sekä niiden kautta kunnallisella tasolla ja yrityksissä. Mielenkiintoista on myös, että vaikka säätiön raportit eivät ole akateemisia julkaisuja, niihin kuitenkin viitataan taajaan tieteellisissä teksteissä kiertotaloutta käsitteellistävinä lähteinä. (Blomsma & Brennan 2017.)

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra on puolestaan markkinoinut aktiivisesti kiertotaloutta suomalaisessa politiikassa ja talouselämässä. Se on pyrkinyt nostamaan Suomea kiertotalouden edelläkävijäksi muun muassa laatimalla maailman ensimmäisen kansallisen kiertotalouden tiekartan vuonna 2016. Huolimatta kiertotalousjulkaisujen suuresta määrästä ja moninaisuudesta katsomme näiden kahden organisaation verkkosivujen edustavan kattavasti yleisempiä käsityksiä kiertotaloudesta ja muodostavan näin sopivan kohteen yleiselle analyysillemme.

Artikkelin etenemisjärjestys on seuraava: ensiksi hahmottelemme tutkimuksemme paikkaa kiertotaloutta koskevassa akateemisessa keskustelussa ja sen argumentaation teoreettisten lähtökohtien asemaa utopiatutkimuksen keskusteluissa. Tätä seuraa tutkimuksen menetelmiä ja aineistoa esittelevä osuus, jonka jälkeen tarkastelemme valitsemaamme aineistoa ensin siihen sisältyvien nykyistä yhteiskuntaa koskevien käsitysten näkökulmasta: millaiseen yhteiskunnalliseen todellisuuteen kiertotalouden utopiat näkevät itsensä sijoittuvan, millainen on kiertotalousutopioiden sosiaalinen todellisuus? Tämän jälkeen tarkastelemme samaa aineistoa uudelleen siihen sisältyvän utooppisuuden näkökulmasta: millaista utooppisuutta voimme aineistosta löytää? Aivan lopuksi esitämme joukon kriittisiä huomioita kiertotalousvisioiden teoreettisista ja yhteiskunnallis-poliittisista sitoumuksista.

Kiertotalouskeskustelut yhteiskuntatieteissä

Kiertotalous tavoittelee resurssiviisasta taloutta. Tämä tarkoittaisi toteutuessaan sitä, että kaikki mahdollinen jäte käytettäisiin ensisijaisesti uusien tuotteiden ja sovellutusten raaka-aineena. Myös taloudellisten prosessien suunnittelu toteutettaisiin kiertotaloudesta siten, että materiaaleja käytettäisiin mahdollisimman vähän. Tavaroiden omistamisesta siirryttäisiin palveluiden käyttöön niin että jatkuvalta uusien tavaroiden ostamiselta vältyttäisiin. Kiertotalouden visioissa yritys-toiminnan kilpailukyvyyn odotetaan vahvistuvan kestävä kehityksen periaatteita noudattamalla. (Kebrowski ym. 2020; Korhonen ym. 2018.)

Kiertotaloutta on kritisoitu laajalti käsitteellisestä epäselvyydestä ja monitulkintaisuudesta. Tämä saattaa kuitenkin olla yksi keskeisimpiä syitä käsitteen menestykselle. Se lupaa jokaiselle jotakin, hyvinvointia kaikille ryhmille. Monitulkintaisuus tarkoittaa tässä yhteydessä sitä, että käsitteen alle voidaan lukea todella monenlaisia asioita, minkä vuoksi sen ympärille on vaikea luoda poliittisia kiistoja. Toisinaan kiertotalousdiskurssien onkin katsottu olevan kykenemättömiä asettumaan uusliberaalin poliittisen mielikuvituksen tuolle puolen: niiden on katsottu epäpoliittisoivan ja teknokratisoivan ympäristöpoliittista keskustelua (Niskanen & McLaren 2023). Itsenäistä monitieteellistä ympäristötutkimusta tekevä tutkimuslaitos BIOS (2021) on arvostellut kiertotaloudesta käytävää julkista keskustelua ”rituaalinomaiseksi” ja ”ontoksi”. Epäselvyyden ja monitulkintaisuuden lisäksi kiertotaloutta on kritisoitu siitä, että se näyttää jättävän huomiotta termodynamiikan peruslait. Materiaaleja ei voi kierrättää loputtomiin, vaan kaikessa toiminnassa syntyy ylimääräistä energiaa ja ylijäämää, minkä vuoksi kiertotalouden toteutumisen kannalta välttämätöntä suljettua kiertoa on mahdotonta luoda. Kiertotaloutta ei myöskään ole helppo toteuttaa nykyisessä talousjärjestelmässä, jossa neitseelliset raaka-aineet ovat edelleen erittäin halpoja, eivätkä kiertotaloustuotteet pärjää kilpailussa. Kuluttajat eivät myöskään ole toistaiseksi olleet erityisen kiinnostuneita

kiertotaloustuotteista. Tuotteiden ”vihreys” ei näytä olevan kuluttajille riittävä syy niiden ostamiselle. (Corvellec ym. 2022.)

Jos kiertotalouden toteutumiselle on näin paljon käytännön esteitä, voisiko sitä kenties lähestyä pikemminkin ihanteena tai utopiana kuin täysin toteuttamiskelpoisena ympäristö- ja talouspoliittisena ohjelmana? Tutkimuskirjallisuudessa kiertotalouden yhteyttä utopiaan on käsitelty monin eri tavoin. Yhtäältä kiertotalouden ideaa on tulkittu ”rationaaliseen utopiaan perustuvaksi performatiiviseksi käsitteeksi” (Ntsonde & Aggeri 2019) ja jopa ”tieteelliseksi utopiaksi” (Bertolami 2018). Toisaalta se on nähty myös eräänlaisena ”todellisena utopiana” (vrt. Wright 2010), jossa erilaiset organisatoriset realiteetit otetaan huomioon, mutta kiertotalouden aidoksi katsottu muutosvoima säilyy (Bocken ym. 2023; Gümüşay & Reinecke 2022).

Toisinaan kiertotalous on nähty myös epärealistisena, hypoteettis-normatiivisena taloudellisenä utopiana, jossa erilaiset materiaallisiin seikoihin sisältyvät kompleksisuudet sivuutetaan ja joka on vain haitaksi aidommiksi ja toimivammiksi katsotuille tuotannon ja kulutuksen rakenteiden uudistamispyrkimyksille (Reuter ym. 2019; Quicker ym. 2020; Corvellec ym. 2022). Toisinaan kiertotalouden mahdollinen utooppinen voima puolestaan nähdään mahdolliseksi vain silloin, kun se yhdistetään muihin ekologisen utooppisuuden virtauksiin, esimerkiksi talouskasvukriittiseen *degrowth*-ajatteluun (Lambert 2020).

Erityisen tärkeitä ja tämänkin artikkelin argumentaation kannalta oleellisia näkökulmia kiertotalouteen voidaan löytää kriittisestä yhteiskuntatieteellisestä jätetutkimuksesta, jossa kiertotalouden katsotaan ilmentävän pohjimmiltaan kapitalistisia yhteiskunnallisia tavoitteita. Esimerkiksi Federico Savini on tutkimuksessaan osoittanut, kuinka kiertotalous edustaa ekologisen kasaantumisen hallintojärjestelmää, jossa jäte on kapitalistisen tuotannon ja kulutuksen pääresurssi (Savini 2019; ks. myös Lacy & Rutqvist 2016; Urbinati ym. 2017). Myös marxilaisessa teoriassa kiertotaloutta on toisinaan tarkasteltu osana niin sanottuja ”halvan luonnon” (Moore 2014) kapitalistisia strategioita, joissa

etsitään keinoja hyödyntää materiaalisia resursseja mahdollisimman halvalla (Dousoulou 2020).

Kapitalismin näkökulmasta katsottuna luonnosta saatavat resurssit ovat käytännöllisesti katsoen ilmaisia. Niiden käyttö on kuitenkin monin tavoin riskialtista: yhtäältä luonnon tekemän maksamattoman työn hyödyt näyttävät materialisoituvan aina vain hitaammin ja toisaalta saastuminen yleensä sekä varsinkin ilmastonmuutos erityisesti näyttävät uhkaavan luonnon tekemän maksamattoman työn hyväksikäyttöä itsessään (Moore 2015). Toisinaan tällaiseen tilanteeseen on marxilaisessa kirjallisuudessa viitattu myös kapitalismin ”toisena ristiriitana” (O’Connor 1998), jonka ratkaisuyrityksenä myös kiertotaloutta voidaan nähdäksemme osaltaan pitää. Kiertotaloustutkimuksen marxilaisen perspektiivin kannalta tärkeitä ovat lisäksi Karl Marxin omat huomiot jätteen roolista kapitalistisessa tuotannossa: kapitalismin kannalta on järkevää paitsi hyödyntää tuotannossa ja kulutuksessa syntyvät jätteet yhä tehokkaammin, myös muuttaa itse jätteet kauppatavaraksi ja näin uusiksi tuotannon elementeiksi (Marx 1894/2015, 88, 108).

Kiertotalouden suhdetta erilaisiin tulevaisuusajattelun ja siten myös joihinkin utooppisen ajattelun muotoihin ovat systemaattisimmin käsitelleet Marileena Mäkelä ja Maili Marjamaa (2023). Kiertotalouttakin sivuavaa kasvatustieteellistä näkökulmaa utooppiseen metodologiaan ovat puolestaan tarjonneet Antti Rajala, Alfredo Jornet Gil ja Inny Accioly (2023). Spesifimmin kiertotalouden ja utopian suhdetta on pohdittu esimerkiksi arkkitehtuurin (Ramiller & Schmidt 2019) ja muotiteollisuuden aiheuttamien ekologisten ongelmien ratkaisujen kontekstissa (Brooks ym. 2017; Rissanen 2017; von Busch 2017).

Kiertotalouden utooppiseen luonteeseen on siis kiinnitetty aiemmassa kirjallisuudessa huomiota jonkin verran. Omassa analyysissamme tarkastelemme kiertotaloudellisen utopian tarkempaa luonnetta havainnoimalla paitsi kiertotalouden utooppisia sisältöjä, myös kiertotalousutopian sisältämiä käsityksiä nykyisen yhteiskunnan luonteesta. Tarkastelutapamme

eroaakin yllä mainituista tutkimuksista ennen kaikkea metodologisesti. Lähdemme liikkeelle siitä ajatuksesta, ettei utopioita ole mielekästä tutkia suoraan niiden välittömistä ilmisissä oloista käsin, vaan niitä tulisi aina peilata siihen, millaisia käsityksiä nykyisyydestä ne sisältävät. Tätä nykyisyyden ja utopian väliseen dialektiikkaan perustuvaa metodologiaa avaamme tarkemmin seuraavassa osiossa.

Utopia nykyisyyden vastakuvana

Utopiateoreettisesta näkökulmasta katsottuna argumentaatiotamme ohjaa tässä artikkelissa niin sanottujen ”absolutististen” ja ”relationalistien” utopiakäsitysten välinen käsitteellinen erottelu. Utopian käsite on etenkin 1900-luvun jälkipuoliskolla tulkittu absolutistisella tavalla suljetuksi ja staattiseksi täydellisen yhteiskunnan pohjapiirroksiksi. Esimerkiksi sosiologi Ralf Dahrendorf esitti 1950-luvulla, että utopiat perustuvat yleisesti ottaen arvojen ja institutionaalisten järjestelyjen universaalille konsensukselle (Dahrendorf 1958, 116). Dahrendorfin mukaan utopiat esiintyvät täydellisen yhteiskunnan kuvauksina, joista erimielisyys on siivottu pois. Samankaltaisia absolutistisia käsityksiä utopiasta voidaan löytää esimerkiksi historioitsija Jacob Talmonilta, joka määrittelee utopian ”intressien täydelliseksi harmoniaksi” (Talmon 1952, 252) ja historioitsija J. C. Davisilta, jolle utopiat merkitsevät suljettua täydellisyyttä, joka sallii vain ”vapautta epäjärjestyksestä ja moraalisesta kaaoksesta, vapautta moraalisesta valinnasta ylipäättään” (Davis 1983, 384). Absolutistinen utopiatulkinta ohjaakin tulkitsemaan utopian käsitteen ytimeltään väkivaltaisena ja totalitaristisena ajatusmuotona (ks. Achterhuis 2002; Popper 1958; Popper 1963, 357–358; Arendt 1970, 51–52; Gray 2007). Toisinaan tämä utopian käsitteen tulkintalinja samastetaan edelleen sellaisenaan ”aitoon utopiaan” (Karhu 2022).

Absolutistiselle utopiakäsitykselle vastakkainen tulkintalinja voidaan ymmärtää ”relationalistiseksi”. Siinä utopia ymmärretään lähtökohdaisesti historiallisille prosesseille avoimeksi ja historiallisille ristiriidoille ilmaisun antavaksi

ajatusmuodoksi. Relationalistinen utopiatulkinta näkee utopiat luonteeltaan avoimina, monimerkityksellisinä ja dynaamisina teksteinä, joissa esitetään ennen kaikkea kritiikkiä nykyisyyttä kohtaan. Mahdollisuuden tälle tulkintalinjalle tarjoavat jo tietyt Thomas Moren alkuperäisen *Utopia* (1516/1998) -teoksen luennat, joissa korostetaan Moren teoksen moniäänisyyttä, leikkisyyttä, (itse)kriittisyyttä ja perustavaa avoimuutta (ks. Blaim 1982; Marin 1984; da Silva 2013; Abensour 2017, 31; Vieira 2017, 23; Lakkala 2021b, 53–68). Relationalistinen utopiakäsitys korostaa utopian käsitteen kriittistä funktiota (ks. Levitas 1990/2010), jossa utopian tehtäväksi muodostuu nykyisyyden ongelmien, ristiriitojen ja puutteiden osoittaminen sekä haluttavan vaihtoehdon tarjoaminen nykyisyydelle.

Relationalistisessa utopiakäsityksessä utopia asettuu aina *suhteeseen* nykyisyyden kanssa ja tarjoaa sille kuvaa vaihtoehtoista tavasta järjestää yhteiskunta. Utopia voidaankin tällaisen käsityksen pohjalta määritellä ”nykyisyyden kriittiseksi vastakuvaksi, jota motivoi paremman olemassaolon halu” (ks. Lakkala 2021a; Lakkala 2021b, 38). Tällä määritelmällä on kolme perustavaa elementtiä:

1. ”kriittinen vastakuva”
2. ”nykyisyys”
3. ”paremman olemassaolon halu”.

”Kriittinen vastakuva” ilmaisee utooppisen vaihtoehdon normatiivisia sisältöjä, joita olemassa olevalle yhteiskunnalle tarjotaan vaihtoehdoksi. Tällä käsitteellä haluamme korostaa utopioiden kriittistä funktiota, jossa utopiat eivät ainoastaan ilmaise kuvia siitä, mikä on mahdollista ja haluttavaa, vaan myös (vähintäänkin implisiittisesti) kritisoiivat vallitsevia yhteiskunnallisia olosuhteita.

”Nykyisyys” ilmaisee määritelmässämme sitä käsitystä, joka utopioita tarjoavalla toimijalla on vallitsevan yhteiskunnan luonteesta. Se voidaan ymmärtää tässä yhteydessä *materiaalisten olosuhteiden ja yhteiskunnallisten suhteiden historialliseksi kokonaisuhteydeksi*, kontekstiksi, jossa utooppinen subjekti utooppisia vaihtoehtoja

kuvittelee, ja *jolle* hän näitä vaihtoehtoja hakee. Tämä määritelmämme elementti ilmaisee myös utopian perustavaa historiallisuutta: nykyisyys on jatkuvassa muutoksessa, minkä vuoksi utopioiden on myös oltava avoimia muutokselle.

Osaksi ”nykyisyyttä” on tässä yhteydessä ymmärrettävä siis myös siitä löytyvät yhteiskunnalliset toimijat, sillä juuri heidän väliseen yhteiskunnallisiin suhteisiin muodostuvat. Yhteiskunnalliseksi toimijoiksi ymmärrämme tässä artikkelissa ensisijaisesti keskenään tiettyihin yhteiskunnallisiin suhteisiin (erityisesti luokasuhteisiin) asettuneet ihmissubjektit sekä näiden suhteiden varaan erilaisissa historiallisissa prosesseissa rakentuneet instituutiot (esimerkiksi valtiot sekä Euroopan unionin kaltaiset valtioiden liitot). Ihmissubjektia sinänsä ei nähdäksemme voida edes ymmärtää abstraktisti näiden suhteiden ulkopuolella (vrt. Marx 1845/1978, 65). Vaikka sosiologiassa onkin nykyisin täysin hyväksyttyä antaa toimijuutta myös ei-inhimilliselle luonnolle (esim. Latour 2004), korostuu tässä artikkelissa perinteisempi marxilainen ymmärrys inhimillisestä toimijuudesta laadullisesti toisenlaisena suhteessa ei-inhimillisen luonnon mahdolliseen toimijuuteen. Marxilaisessa teoriassa inhimillistä toimijuutta on perinteisesti leimannut ihmisen toiminnan pitkälle kehittynyt suunnitelmallisuus, jota ei-inhimillisellä luonnolla ei samalla tavalla katsota olevan (ks. Marx 1867/2013, 168–169; Malm 2020, 86–87).

Määritelmämme viimeinen osa, ”paremman olemassaolon halu”, on otettu utopiatutkija Ruth Levitasilta ja se viittaa kaikkien utopioiden yleiseen orientaatioon ja eräänlaiseen niitä motivoivaan antropologiseen vakioon (Levitas 1990/2010; Levitas 2013, 1–61): utopioiden voidaan katsoa liittyvän peri-inhimilliseen pyrkimykseen ylittää käsillä oleva annettu todellisuus ja tavoitella merkittävästi parempaa olemisen tapaa. Täydellisyys utopioiden ei sen sijaan tarvitse ymmärtää pyrkivän. (Ks. esim. Manuel & Manuel 1979, 5; Bloch 1954/1986, 222; Claes 2013.)

Utopiat ovat siis relationaalisia ja historiallisesti ehdollistuneita. Ne ovat olemassa olevien yhteiskunnallisten instituutioiden, yhteiskunnallisten suhteiden, hegemonisten arvojen ja

yhteiskunnallisten päämäärien kriittisiä reflektioita (Stillman 2001). Utopioiden voidaan katsoa ”suhteellistavan” nykyisyyttä (ks. Bauman 1976, 13), sillä ne osoittavat, että nykyisyys on vain yksi hetki avoimessa historiallisessa prosessissa. Tällä ajatuksella on kaksi implikaatiota: (1) nykyisyys voidaan aina kuvitella toisenlaiseksi, ja (2) nykyisyys ei määritä vahvassa mielessä tulevaisuutta, vaan nykyisyyteen sisältyy monien tulevaisuuk-sien potentiaaleja, joiden toteutuminen riippuu nykyisyydessä tehtävistä valinnoista. Utopiat voidaan siten ymmärtää nykyisyyden mahdollisuuk-sien kartoittamiseksi ja pyrkimykseksi vastata nykyisyydessä esiintyviin historiallisiin tarpeisiin.

Se, kuinka ymmärrämme nykyisyyden, määrittää siis käsityksiämme sille tarjottavista vaihtoehtoista. Olisi väärinkäsitys ajatella, että utopiat heijastelevat nykyisyyttä suoraan ilman minkäänlaista käsitteellistä välittyneisyyttä. Nykyisyyden ongelmiin vastaamaan pyrkivää utooppista vastakuvaa ei voida piirtää ilman käsitystä siitä, millainen nykyisyys itsessään on. Jokaiseen utopiaan sisältyy aina vähintään implisiittinen, lähinnä oletuksiin pohjaava ”yhteiskuntateoria”. Joskus teoria voi olla myös tietoisesti kehitetty tieteellinen teoria yhteiskunnasta. Utooppisen vastakuvan luonnetta määrittää se, kuinka käsitteellistämme nykyisyyttä. Tämä tarkoittaa sitä, että paitsi nykyisyys itsessään, myös nykyisyyden yhteiskunnallista todellisuutta koskevat käsitykset ja oletukset ohjaavat utooppisten vaihtoehtojen muotoutumista.

Ymmärtääksemme jotain utooppista visiota kunnolla meidän on siis tutkittava paitsi sitä, kuinka siinä ymmärretään mahdollisen tulevaisuuden sisällöt, myös sitä, kuinka utopia tulkitsee ja käsitteellistää nykyisyyttä, siinä ilmeneviä yhteiskunnallisia tarpeita ja ongelmia. Lisäksi on hyvä tarkastella utooppisen toimijan yhteiskunnallista asemaa. Kulloisenkin analysoitavan utopian kohdalla on kysyttävä: Kenen utopiasta on oikeastaan kysymys? Kenen tarpeisiin utopia vastaa? Kuka hyötyy? Keiden asiaa esimerkiksi kiertotalous utopiana ajaa?

Filosofi Miguel Abensouria (2008, 412) seuran voidaan todeta, että utopia on perustavasti ”antagonistinen käsite”, jonka merkityksestä ja

sisällöstä käydään jatkuvaan kamppailua. Utopiat rakentuvat aina jostakin yhteiskunnallisesta positioista ja intresseistä käsin. Luokkajaon ja muiden hierarkioiden jäsentämässä yhteiskunnassa kaikille täysin yhteistä utopiaa on vaikea edes kuvitella. Utopiat on siis ymmärrettävä relationaalisiksi paitsi suhteessa vallitsevaan yhteiskunnalliseen todellisuuteen, myös suhteessa tätä todellisuutta kansoittaviin yhteiskunnallisiin toimijoihin.

Tästä näkökulmasta katsoen utopioiden relationalistisuuden tunnustaminen merkitsee myös niiden yhteiskunnallisen funktion muuttumisen mahdollisuuden tunnustamista (vrt. Levitas 1990/2010, 4-9). Lähestymistapamme seuraa sosiologi Karl Mannheimin (1979) aloittamaa keskustelua, jonka mukaan utopian voidaan toisinaan uusissa historiallisissa olosuhteissa katsoa muuttuvan nykyisyyttä haastavasta ajatusmuodosta nykyisyyden yhteiskunnallisia olosuhteita oikeuttavaksi ideologiaksi (ks. myös Ricoeur 1986, 309–310). Ideologialla voidaan katsoa tällöin olevan ensisijaisesti yhteiskunnallista valtaa ”legitiimoiva” funktio, jossa tietyn ryhmän, esimerkiksi hallitsevan luokan, erityinen näkökulma pyritään luonnollistamaan sekä universalisoimaan ainoaksi oikeaksi ja totuudelliseksi näkökulmaksi todellisuuteen (ks. Eagleton 1991, 8; Marx & Engels 1846/1978, 106). Ideologia voidaan tässä mielessä myös ymmärtää eräänlaiseksi yhteiskunnallisten valtarakenteiden rationalisoinniksi (Chibber 2022).

Poliittis-yhteiskunnalliset ideat saattavat joskus sisältää pinnalta katsoen varsin utooppisia visioita, jotka tarkemmassa analyysissä paljastuvat nykyisyyttä oikeuttaviksi ja rationalisoiviksi ideologioiksi. Tämä tarkoittaa myös sitä, että ideologian ja utopian välistä eroa ei tule absolutisoida. Toisinaan myös ideologiat voivat sisältää parempaa olemassaoloa lupaavia utooppisia elementtejä. Juuri näiden utooppisten elementtien voidaan katsoa tekevän yhteiskunnallista valtaa oikeuttavista ideologioista vakuuttavia ja houkuttelevia ihmisille: ideologiat lupaavat ihmisille parempaa elämää (Bloch 1954/1986, 156; Bloch 1935/1990). Toisaalta marxilaisteoreetikko Fredric Jamesonia seuraten voidaan sanoa, että utopiat

itsessään sisältävät aina myös ideologisia vääristymiä – ovathan ne kehittyneet osana intresseiltään ristiriitaista ideologista ilmapiiiriä (Jameson 2005, 171; ks. myös Marin 1976). Tämä ideologian ja utopian välinen dialektinen jännitteisyys on syytä painaa mieleen, kun analysoimme kiertotalouden utopiaa tarkemmin. Kuten tulemmme huomaamaan, juuri kiertotalouden kohdalla tämä jännite voidaan nähdä erityisen voimakkaana.

Menetelmistä ja aineistosta

Tässä artikkelissa tarkastelemme kiertotaloutta ensisijaisesti yhdenlaisena loogisena vaihtoehtona tietyllä tavalla ymmärretylle nykyisyydelle. Emme ota kantaa siihen, kuinka luontevasti kiertotalous sellaisenaan asettuu osaksi utooppisen ajattelun traditiota, jota ovat historiallisesti määrittäneet ”universaalin veljeyden ja yhteisöllisen työn” (Jacoby 2005, x) sekä ”vahvistuneen sosiaalisuuden” (Claeys 2013) kaltaiset normatiiviset sitoumukset. Käsitksemme utopiasta on tässä artikkelissa astetta muodollisempi. Katsomme, että utopiat voivat ilmentää ainakin periaatteessa lähes millaisia normatiivisia sisältöjä tahansa, kunhan ne (1) ilmaisevat tavalla tai toisella yleisinhimillistä paremman olemassaolon halua, ja (2) tarjoavat tietynlaiseksi ymmärtämälleen nykyisyydelle kritiikkiä esittävän yhteiskunnallisen vaihtoehdon. Kiertotalousutopioilla saattaa olla tai olla olematta kytköksiä utooppisen ajattelun normatiiviseen traditioon, siihen emme tässä artikkelissa ota kantaa. Kiertotalous voidaan kuitenkin yllä käsitellyistä metodologisista lähtökohdista ponnistaen tulkita nykyisyyden ongelmiin vastaamaan pyrkiväksi utooppiseksi vastakuvaksi.

Tarkastelemamme aineisto ei siis välttämättä eksplisiittisesti kytkeydy utooppisen ajattelun, toiminnan ja kirjallisuuden traditioon, mutta sitä voidaan kuitenkin tutkia utooppisesta näkökulmasta. Filosofisena lähtökohtanamme toimii tässä marxilaisen utopiateoreetikko Ernst Blochin esittämä ajatus kaikessa inhimillisessä kulttuurissa läsnä olevasta utooppisesta ”ylimäärästä”, joka ilmentää ihmisessä piileviä utooppisia pyrkimyksiä (Bloch 1954/1986, 154). Kaikesta kulttuurista on Blochin mukaan potentiaalisesti

löydettävissä utooppinen, paremman olemassaolon halua ilmaiseva puoli, vaikka siihen ei liittyisikään itsetietoista pyrkimystä muuttaa maailmaa (ks. myös Jameson 1979). Omassa tuotannossaan Bloch etsikin utooppisuuden ”jälkiä” (*Spuren*) mitä arkisimmista ihmiselämän ilmiöistä (Bloch 1930/2006).

Sosiologi ja utopiatutkija Ruth Levitas (2013, 153) on kutsunut tällaista lähestymistapaa utopiatutkimuksen ”arkeologiseksi” menetelmäksi, jossa paremman olemassaolon kuvia uutetaan esiin erilaisista teksteistä – myös sellaisista, jotka toisinaan ymmärtävät itsensä antiutooppisiksi. Joskus nämä paremman olemassaolon kuvat voivat olla epämääräisiä ja fragmentaarisia, mutta toisinaan ne ovat eksplisiittisempiä. Kuten Levitas (2013, 154) kirjoittaa, arkeologinen menetelmä tarkastelee artefakteihin ja teksteihin upotettuja, toisinaan piiloutuneita ja haudattuja utooppisia merkityksiä käyttäen hyväkseen ”todisteiden, päättelyn ja mielikuvituksen yhdistelmää”.

Arkeologisen menetelmän ei kuitenkaan tarvitse rajoittua ei-utooppisten tekstien utooppisten elementtien esiin kaivamiseen, vaan kuten Levitasia (2013, 154) seuraten voi sanoa, jopa kaikkein pisimmälle viedyistä itsetietoisien utooppisista teksteistä löytyy aukkoja ja taustaoletuksia, jotka eivät ole teksteissä välittömästi läsnä. Tämän artikkelin kontekstissa arkeologinen menetelmä tarkoittaakin paitsi aineistomme utooppisten elementtien esiin kaivamista, myös siinä piilevien, toisinaan hiljaisten ja implisiittisten, vallitsevaa yhteiskuntaa koskevien käsitysten näkyväksi tekemistä.

Tutkimusaineistona käytämme kahta kiertotalouden ideaa yksityiskohtaisesti esittelevää verkkosivustoa: kansainväliselle yleisölle suunnattuja Ellen MacArthurin säätiön sivuja sekä Sitran kotisivujen kiertotaloudelle omistettua osiota. Kuten olemme johdannossa perustelleet, alustojen valintaa selittää niiden taustaorganisaatioiden poliittinen vaikutusvalta. Kyseisten verkkosivujen kautta kiertotalouden utopian voidaan myös katsoa suodattuvan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Erilaisten digitaalisten alustojen voidaan nähdä vaikuttavan julkiseen keskusteluun valtavan paljon (ks. esim. Gillespie 2018; van

Dijck ym. 2018), ja myös tutkimamme verkkosivut kannustavat käyttäjiään jakamaan aineistoa erilaisilla sosiaalisen median alustoilla. Etenkin Sitran verkkosivuilla korostetaan mahdollisuutta jakaa aineistoa niin Facebookissa, X:ssä kuin LinkedInissäkin. Kiertotalouden idea on esitelty verkkosivuilla paitsi yleistajuisesti, myös erittäin systemaattisesti.

Sitran verkkosivuilta kiertotalouden teemat ovat helposti paikannettavissa. Kiertotaloutta koskevaa materiaalia löytyy helposti kirjoittamalla sivuston etusivulta löytyvään hakukenttään sana ”kiertotalous” ja onpa kiertotaloudelle omistettu oma aiheutunnistekin sivustolla. Niin ikään etusivuilta löytyvää Valikko-palkkia painamalla löytyy ”Kestävyyssratkaisut”-osio, jonka alle kaikki kiertotaloutta käsittelevä materiaali on koottu. Vaikka Sitran sivustolla käsitellään monia muitakin aiheita, voidaan kiertotaloudesta löytää paljon materiaalia analysoitavaksi. Tarkempaan analyysiin päätyivät kaikki ”kiertotalouden” aiheutunnisteen alta löytyvät artikkelit, joissa esitellään kiertotalouden ideaa, sen yhteiskunnallisia lupauksia ja sen toteuttamisen kannalta keskeisimpiä yhteiskunnallisia toimijoita kaikkein yleisimmällä tasolla. Kaikkia kiertotalouden erityisimpiä sovellusalueita kuvaavia tekstejä sen sijaan emme ole käsitelleet. Esimerkiksi kiertotalouden roolia urheilussa käsittelevät artikkelit eivät olleet analyysimme kannalta erityisen relevantteja (ks. Sitra 2025q).

Ellen MacArthurin säätiön verkkosivut puolestaan keskittyvät Sitraa kokonaisvaltaisemmin juuri kiertotalouden esittelyyn. Jo heti etusivulla säätiö julistaa, kuinka juuri nyt ”on aika kiertotaloudelle” (*It's time for a circular economy*) (Ellen MacArthur Foundation 2025a). Verkkosivut jakaantuvat kolmeen laajempaan osioon, joista kaksi esittelee säätiötä ja sen toimintaa eri tavoin. Kolmas ja samalla tärkein nettisivujen osio on omistettu juuri kiertotalouden idean esittelylle. Osio on nimetty ytimekkäästi ”Circular Economy” ja juuri tämän osion systemaattiseen läpikäymiseen keskityimme kerätessämme aineistoa. Osio koostuu kaikkiaan 17 alakategoriasta, joiden kautta sivuston käyttäjä voi saada tietoa kiertotalouden perusideoista ja

periaatteista (5 alakategoriaa) sekä sen erityisistä sovellusalueista teemoittain (12 alakategoriaa). Kiertotalouden sovellusalueita sivustolla ovat esimerkiksi ruoan tuotanto, kaupunkisuunnittelu, muotiteollisuus, kasvatusta, liike-elämä ja rahoitussektori. Näistä osioista olemme valikoineet analyysiimme mukana sellaisia tekstejä, joissa kuvataan eri tavoin nykyisen talousjärjestelmän luonnetta, kiertotaloutta tämän talousjärjestelmän vaihtoehtona tai erilaisten yhteiskunnallisten toimijoiden asemaa kiertotalouden toteuttamisessa.

Tarkastelimme sivustoilta keräämäämme aineistoa kolmesta näkökulmasta. Ensiksi tarkastelimme sitä, millaisia käsityksiä nykyisestä yhteiskunnasta sivustot sisältävät. Millaiseksi ne ymmärtävät yhteiskunnallisen todellisuuden ja millaisia ongelmia ne siinä näkevät? Toiseksi tarkastelimme sitä, millaisia käsityksiä paremmasta maailmasta nämä sivustot artikuloivat. Millaista paremman olemassaolon halua niissä ilmaistaan? Millaisia nykyisyyden vastakuvia ne hahmottelevat? Kolmanneksi kiinnitimme huomiomme tekstissä esiintyviin ”sosiaalisten toimijoiden representaatioihin” (Fairclough 2003, 145–146). Millaisia käsityksiä toimijuudesta nämä sivustot sisältävät? Keiden katsotaan olevan avainasemassa kiertotalouden toteuttamisessa? Keiden toimijuus puolestaan sivuutetaan?

Kriittisen diskurssianalyysin kieltä käyttäksimme pysyttelemme tässä artikkelissa miltei täysin kriittisen tekstianalyysin tasolla (Fairclough 1992). Analyysiä tehdessä operoimme ensisijaisesti analysoitujen tekstien sisällä ja etsimme niistä vastauksia yllä esitettyihin kysymyksiin. Utopiakäsityksemme ohjaamina paikansimme aineistosta paitsi sellaisia ilmaisuja, joilla pyritään kuvaamaan nykyisen yhteiskunnan luonnetta, myös ilmaisuja, jotka tarjoavat nykyisyydelle toivottavia vastakuvia.

Käytännön tutkimusprosessissa nykyisyyttä kaikkein selkeimmin kuvaavaksi käsitteeksi nousi ”lineaarisen talouden” käsite, koska juuri sillä aineistossa pyritään systemaattisesti ja eksplisiittisesti kuvaamaan nyky-yhteiskunnan luonnetta. Nykyisyyden vastakuvaksi asetui puolestaan ”kiertotalouden” käsite, jota tarkastellaan aineistossa eksplisiittisesti vaihtoehtona lineaariselle

talousjärjestelmälle. Tutkimusprosessiin liittyi siis abstrahointiprosessi, jossa aineiston sisältämät nyky-yhteiskunnan ja sille vaihtoehtoisen, toivotun yhteiskunnan kuvat tiivistettiin näihin kahteen käsitteeseen. Kaikkein konkreettisimmalla tasolla tutkimuksemme kohdistuikin näiden käsitteiden varaan rakentuneisiin yhteiskuntaa koskeviin väitelauseisiin sellaisina kuin ne aineistossa ilmenevät.

Heti tutkimuksen alussa jaoimme tutkimustyötä siten, että toinen meistä keskittyi analysoimaan kiertotalouden visioiden sisältämää käsitystä nykyisen yhteiskunnan luonteesta. Toinen puolestaan tarkasteli paitsi sitä, millaisia utooppisia vastakuvia nyky-yhteiskunnalle tarjotaan kiertotalousajattelussa, myös sitä, kenelle kiertotalouden utopioissa annetaan utopian toteuttamisen kannalta merkittävää toimijuutta. Teimme havaintojen kokoamista varten yhteisen tekstitiedoston, johon kokosimme aineistosta poimituja sitaatteja sekä aineistoon liittyviä ajatuksiamme. Lajittelimme aineistosta tekemämme löydökset kolmeen kategoriaan: (1) nykyisyyden kuvat kiertotaloudessa, (2) kiertotalousajattelun sisältämät utooppiset vastakuvat sekä (3) eri toimijoiden roolit kiertotalouden toteuttamisessa. Seuraavat kolme osiota seuraavat tätä kategorisointitapaa.¹ Niissä pääasiassa referoimme aineistosta tekemiämme löydöksiä, mutta pikkuhiljaa tuomme mukaan myös omaa, artikkelin alussa esiteltyihin teoreettisiin lähtökohtiin nojaavaa tulkintaamme.

Nykyisyyden kuva kiertotaloudessa

Nykyisen yhteiskunnan kuvana aineistosta nousee esiin etenkin kiertotalouden vastakohta, lineaarinen talous. Lineaarista taloutta kuvataan esimerkiksi Sitran (2025p) aineistossa talousjärjestelmäksi, ”jossa tuotteita valmistetaan, käytetään ja heitetään pois” ja joka ”perustuu luonnonvarojen ylikulutukselle”, minkä vuoksi talousjärjestelmän ei katsota mahtuvan ”ekologisen kantokyvyn rajoihin”. Linearisessa taloudessa raaka-aineita otetaan, käytetään valmistamaan ”aina vain uusia tavaroita” ja kulutuksen jälkeen

ne heitetään pois, perinteisesti kaatopaikalle. Sitran arvion mukaan jopa 92 prosenttia käytetyistä materiaaleista ei palaudu kiertoon. Ellen MacArthurin säätiön (2025b) mukaan lineaarinen talous on järjestelmä, jossa resursseja käytetään ”sellaisten tuotteiden valmistamiseen, jotka ennen pitkää päätyvät jätteiksi”.²

Nykyinen materiaalitalous on tuhlailevaa ja syy tähän on juuri lineaarisessa talousjärjestelmässä. Kuten esimerkiksi Ellen MacArthurin säätiön (2025b) sivustolla esitetään, lineaarisessa taloudessa tavaroiden ja materiaalien mahdollisuuksia ei hyödynnetä täysin ja ne liikkuvat aina vain yhteen suuntaan: jätteiksi kaatopaikalle. Säätiön mukaan lineaarisen talousjärjestelmän perusta onkin teollisessa vallankumouksessa. Huolimatta siitä, että ihmiskunta on oppinut lukuisia uusia tapoja valmistaa tavaroita, koko talousjärjestelmä, kuten maatalous, liikenne ja rakentaminen noudattelee edelleen lineaarista mallia.

Vaikka malli on tuonut vuosisatojen ajan uskomattomia hyötyjä ja esimerkiksi nostanut ihmiskunnan väkiluvun moninkertaiseksi, on se kuitenkin säätiön mukaan tullut tiensä päähän. Lineaarinen talousjärjestelmä tuhoaa ”luonnon pääoman”, josta se on riippuvainen: ”maaperä heikkenee, meret saastuvat ja biodiversiteetti vähenee, makea vesi kuivuu ja metsiä kaadetaan” (Ellen MacArthur Foundation 2025b). Maapallon kantokyky ei enää riitä ylläpitämään nykyistä talousjärjestelmää. Tästä keskeisinä osoituksena on ilmastonmuutoksen lisäksi biodiversiteettikato: ”Biodiversiteettikato etenee ennennäkemättömällä nopeudella. Ekstraktiivinen, tuhlaava ja saastuttava lineaarinen taloutemme tunnistetaan yhä useammin yhdeksi tämän kriisin keskeisimmistä syistä. Nykyisin yli 90 prosenttia biodiversiteettikadosta johtuu luonnonvarojen louhinnasta ja käsittelystä” (Ellen MacArthur Foundation 2025c).

Sitran aineistosta löytyvä keskeinen nykyisyyden kuva lineaarisen talouden lisäksi on kertakäyttökulttuuri. Se viittaa enemmän ihmisten toimintaan omistamisessa ja tavaroiden käyttämisessä. Nykyinen yhteiskuntamalli perustuu Sitran mukaan siihen, että kaikki tavarat

hankitaan vain omaan käyttöön: korjaaminen on tehty kannattamattomaksi ja kuluttajakansalaisen on järkevämpää ostaa uutta kuin korjata vanhaa. Kiertotaloudessa tämä pyritään pitkälti ratkaisemaan siirtymällä omistamisesta palvelullistamiseen: ”Talouden ja yritysten kannalta kiertotalous tarjoaa uusia liiketoimintamahdollisuuksia, kun siirrymme kertakäyttökulttuurista kohti uusia käyttämisen ja omistamisen tapoja” (Sitra 2025a).

Kiertotalousutopioihin sisältyvissä nykyisyyden kuvissa globaali talous nähdään paitsi tuhlailevana, myös tehottomana juuri lineaarisuutensa vuoksi. Nykytalouden katsotaan hukkaan taloudellisen voiton tuottamisen mahdollisuuksia. Ylipäätään aineistosta käy mielestämme varsin selvästi ilmi se, että kiertotalouteen siirtymistä perustellaan varsin paljon taloudellisin argumentein. Vaikka ympäristökriisi onkin kiertotalousutopioiden lähtöpisteenä, näyttäytyy luonto ennen kaikkea ”ekosysteemipalveluna”, taloudellisen voiton tuottamisen mahdollistavana pääomana. Kuten Sitran aineistossa todetaan, ”luontopääoma” on saatava ”kartalle ja euroiksi” ekosysteemitilinpidon avulla: ”Ekosysteemitilinpidon avulla voidaan tehdä näkyväksi luonnon tuottamia ekosysteemipalveluita sekä niiden merkitystä taloudelle myös rahassa mitattuna” (Sitra 2025e). Sen avulla voidaan myös päätöksenteossa ”huomioida luontopääoman tuottamia taloudellisia hyötyjä sekä toimintamme luontovaikutuksia aiempaa kokonaisvaltaisemmin” (Sitra 2025e).

Nykyisen yhteiskuntamallin kuvaus aineistossa on tulkintamme mukaan keskittynyt kuvaamaan materiaalsen talouden ongelmia hyvin historiattomalla, yksinkertaistavalla ja jopa epäpoliittisella tavalla. Nähdäksemme sen enempää Ellen MacArthurin säätiön kuin Sitrankaan aineistossa ei kovinkaan syvällisesti pohdita lineaarisen talousmallin tai kertakäyttökulttuurin historiallista syntyä, niiden mekanismeja tai niitä ohjaavaa taloudellista logiikkaa. Ne näyttäytyvät aineistossa yksinkertaisesti taloudellis-rationaalisella tasolla kannattamattomina toimintatapoina. Yhteiskunnan ongelma ei ole siis ole kapitalismi tai edes ylikulutus sinänsä, vaan luonnonvarojen

tuhlaileva käyttö. Kiertotaloudessa talouden ajatellaan tulevan ”resurssiviisaammaksi” eli, kuten Sitran (2025f) aineistossa sanotaan, ”tehokkaammaksi ja vähäpäästöisemmäksi”.

Kuviossa 1 nähtävässä Sitran (2025g) tuottamassa yksinkertaisessa diagrammissa ero nykyisen lineaarisen talouden ja tulevaisuuden kiertotalouden välillä ilmaistaan tiivistetyssä muodossa. Vasemmalla puolella esitetään lineaarinen talous, jossa raaka-aineet yksinkertaisesti otetaan, käytetään ja heitetään hukkaan jätteenä, kun taas oikeanpuoleinen kuvio symboloi kiertotaloutta, jossa materiaalien päätyminen jätteeksi pyritään ehkäisemään tuotantoprosessin jokaisessa vaiheessa. Seuraavassa osiossa keskitymme analysoimaan diagrammin oikeanpuoleisen kuvion sisältöjä tarkemmin utooppisesta näkökulmasta.

Kiertotalouden utooppinen visio

Tutkimassamme aineistossa kiertotalous nähdään siis visiona, jossa materiaalit eivät mene hukkaan ja jossa luonto pääsee uusiutumaan. Kiertotaloudessa materiaaleja pidetään kierrossa paitsi kierrättämällä myös esimerkiksi korjaamalla, käyttämällä uudelleen, kunnostamalla ja kompostoimalla käytettäviä tuotteita. Tällä tavoin

kiertotalouden katsotaan kykenevän vastaamaan ilmastomuutokseen, luontokatoon ja yleiseen saastumiseen irtikytkemällä talous rajallisten resurssien kuluttamisesta.

Hyvän yleisluontoisen tiivistelmän kiertotalouden utopiasta aineistossamme tarjoaa Sitra:

Kiertotalous voi olla yksi keskeinen ratkaisu tuottamaan hyvinvointia ilman luonnonvarojen ylikulutusta. Kiertotaloudessa siirrytään uudenlaiseen talousmalliin, jossa tuotanto ja kulutus tapahtuvat maapallon kantokyvyn rajoissa. Kun luonnonvaroja käytetään kestävästi ja pidetään materiaalit ja tuotteet mahdollisimman pitkään käytössä, niiden arvoakin säilyy pidempään. Ensimmäisen käytön jälkeen varmistetaan, että materiaalit ja tuotteet päätyvät uuteen käyttöön ja kiertoon. (Sitra 2025h.)

Erityisesti Sitran aineistossa kiertotalouden ajatellaan luovan tilanteen, jossa kulutustavaroiden yksityinen omistus ei olisi enää järkevää tai kannattavaa. Sen sijaan yritykset voisivat tarjota kuluttajille palvelua, jossa tilalle tuodaan ”uusia omistamisen tapoja”:

Kiertotalouden liiketoimintamalleihin liittyy keskeisesti omistajuuden muutos. Kiertotaloudessa tuot-

Kuvio 1: Lineaarisen talouden ja kiertotalouden väliset eroavaisuudet. Kaaviokuva lainattu aineistolähteestä Sitra 2025g.

teita ei jatkuvasti valmisteta lisää, vaan niitä jaetaan, vuokrataan, korjataan, huolletaan, päivitetään, kiertätetään ja uudelleen käytetään erilaisten palveluiden avulla. Kulutus ei lopu, vaan muuttaa muotoaan kestävämpään suuntaan (Sitra 2025a).

Ellen MacArthurin säätiö puolestaan määrittelee kiertotaloudelle kolme keskeistä periaatetta: saasteen ja jätteen eliminoiminen, tuotteiden ja materiaalien kierrättäminen sekä ”luonnon uusiutuminen”. Kiertotalouden katsotaan luovan ”luontomyynteisen tulevaisuuden” (”nature-positive future”) tukemalla luonnonprosesseja sekä antamalla luonnolle tilaa kukoistaa. Yhtenä kiertotalouden keskeisenä ajatuksena Ellen MacArthurin säätiö pitääkin ”luonnon matkimisen” (”biomimicry”) käsitettä: inhimillisiin ongelmiin voidaan löytää toimivia ratkaisumalleja luonnosta. Esimerkiksi lintuja matkimalla voimme löytää malleja fossiilisia polttoaineita käyttämättömälle lentämiselle. (Ellen MacArthur Foundation 2025c; 2025d.)

Luonnon matkimisen ajatus on Ellen MacArthurin säätiön (2025e) omaksuman ”kehdestä kehtoon”-ajattelun ytimessä, jossa taloutta verrataan luonnon prosesseihin. Luonnon kiertokulussa kaikki elollinen toimii resurssina koko muulle luonnolle. Luonnossa kaikki palautuu osaksi tätä kiertokulkua. Tällaisen ajattelun keskeisinä kehittäjinä säätiö mainitsee saksalaisen kemistin Michael Braungartin ja amerikkalaisen arkkitehdin Bill McDonoughin, joita seuraten kaikki teollisiin ja kaupallisiin prosesseihin liittyvät materiaalit ymmärretään ravintoaineiksi. Heidän mukaansa ravintoaineiden voidaan katsoa jakautuvan kahteen pääkategoriaan: teknisiin ja biologisiin. Kehdestä kehtoon-ajatteluun sisältyykin näkemys nykyisestä yhteiskunnasta kahteen ”kiertoon” jakautuneena kokonaisuutena. Teknisessä kierrossa keskitytään tuottamaan palvelutuotteita (teknisiä ravintoaineita) ja biologisessa kierrossa kulutustuotteita (biologisia ravintoaineita) (Ellen MacArthur Foundation 2025m; 2025n.)

Luonnon matkimisen periaatteen lisäksi kehdestä kehtoon-filosofia nojaa paitsi uusiutuvan ja puhtaan energian käytölle myös ”moninaisuuden

juhlistamisen”-periaatteelle. Kiertotalouden utopiassa ajatellaan, että koska luonnon järjestelmät kukoistavat auringosta saatavalla energialla, myös ihmisten tulisi voida kukoistaa luonnon tarjoamilla runsailla, päästöttömillä ja halvoilla resursseilla. Ja koska luonto kukoistaa luomalla resilienssiä moninaisuuden avulla, tulisi ihmis-yhteiskuntien niin ikään juhlistaa moninaisuutta ratkaistakseen ongelmia ja hyödyntääkseen erilaisten maantieteellisten asetelmien tarjoamia mahdollisuuksia. (Ellen MacArthur Foundation 2025e.)

Kehdosta kehtoon-ajattelussa tekno- ja bio-sfäärin välisen kiertokulun häiriöttömyys varmistetaan kiinnittämällä huomiota tuotteiden tehokkuuteen ja siihen, että niiden tuotantoprosessilla on ”positiivinen vaikutus” luonnon ohella myös talouteen. Kiertotalouden tarkoituksena on luoda ”suljettu kiertokulku”, jossa tuotteiden elinikä pidentyy, hyödykkeiden käyttöarvo laajenee elinikäiseksi ja saasteiden määrä vähenee. Kiertotaloudessa korostuu ”teollinen ekologia”, jossa jäte ei ole vain taloudellisen toiminnan kiusallinen ulkoisvaikutus vaan myös talouden pyörimiselle ja kassavirran ylläpitämiselle välttämätön resurssi. Ellen MacArthurin säätiön (2025e) mukaan kiertotalous antaa luonnon uusiutua tarpeeksi ja auttaa siten pitämään maaperän hedelmällisenä.

Vaikka kiertotaloutta perustellaan ekologisilla huolenaiheilla, nousevat taloudelliset intressit tutkimassamme aineistossa varsin korostuneesti esille. Kiertotalouden nähdään ennen muuta laskevan raaka-aineiden sekä uusien tuotteiden tuotantokustannusten hintaa. Tutkimissamme kiertotalouden visioissa kiertotalous nähdään aitona pyrkimyksenä ratkaista ympäristökriisi, mutta myös taloudellisen kasvun uutena mahdollisuutena. Kuten Sitran kiertotaloutta koskevassa aineistossa kirjoitetaan: kiertotaloudella parannetaan yritysten ”tehokkuutta ja saadaan säästöjä, esimerkiksi minimoimalla hukka käytetyissä materiaaleissa tai laitteistoissa” (Sitra 2025i). Myös Ellen MacArthurin säätiön (2025f) mukaan kiertotalous auttaa alentamaan tuotantokustannuksia, jotka voivat laskea, kun ruoantuotannosta yli jääneestä materiaalista tehdään muita tuotteita,

esimerkiksi vaatteita. Kiertotalouden ideoita omaksuvien yritysten katsotaankin olevan ”houkuttelevia rahoittajien silmissä, sillä ne suojautuvat viiteryhmäänsä paremmin raaka-aineisiin ja ilmastonmuutokseen liittyviltä markkinariskeiltä” (Sitra 2025i).

Kiertotalouteen liitettävä ekologisuus nähdään siis ennen kaikkea kilpailuetuna markkinoilla. Jopa Sitran kehittämä maailman ensimmäinen kiertotalouden tiekartta painottaa hyvinkin voimakkaasti tätä kiertotalouden taloudellista hyötyä: ”Kiertotalous voi luoda Suomelle useiden miljardien eurojen vuosittaisen arvonlisän sekä parantaa yritystemme kilpailukykyä globaaleilla markkinoilla ja synnyttää jopa kymmeniä tuhansia uusia työpaikkoja” (Sitra 2025j).

Kiertotalous voidaan nähdäksemme tästä näkökulmasta tulkita reaktioksi kapitalismin ja luonnon kriisiytyvään suhteeseen. Vaikka Sitra (2025k) julistaakin ”maailmantalouden uudistamisen” polttavaa tarvetta, katsoo se samalla kiertotalouden ansioksi sen, että sen avulla voidaan luoda ”parempaa” ja ”edistyskellisempää” versiota kapitalismista (Sitra 2025k), jossa kulutus perustuu ”omistamisen sijasta palveluiden käyttämiseen: jakamiseen, vuokraamiseen sekä kierrättämiseen” ja jonka voidaan katsoa ”vahvistavan” luontoa (Sitra 2025k). Myös Ellen MacArthurin säätiön (2025g) mukaan kiertotalous auttaa yrityksiä innovoimaan toimintaansa siten, että luonnon uusiutuminen voidaan ottaa huomioon: ”Jatkuvan luonnon pilaamisen sijaan rakennamme luonnon pääomaa. Hyödynnämme viljelykäytäntöjä, joiden avulla voimme antaa maaperän uusiutua ja lisätä biodiversiteettiä sekä palauttaa biologisia materiaaleja maaperään”. Kiertotaloutta voidaankin mielestämme tulkita osana niitä strategioita, joilla kapitalismi pyrkii hyödyntämään luontoa mahdollisimman tehokkaasti ja mahdollisimman halvalla (ks. Moore 2015).

Käyttämästämme aineistosta käy nähdäksemme hyvin ilmi siis se, kuinka hyvin kiertotalouden puolestapuhujat ymmärtävät sen, mitä ekologisen marxismin varhainen edustaja James O’Connor (1998, 176-177) kutsui kapitalismin ”toiseksi ristiriidaksi”. Siinä missä kapitalismin ensimmäinen ristiriita liittyy O’Connorin mukaan

työn ja pääoman väliseen konfliktiin kapitalismin sisällä, liittyy kapitalismin toinen ristiriita puolestaan kapitalistisen tuotannon luonnollisiin *edellytyksiin*, joita se itse aktiivisesti tuhoaa aiheuttaen näin vaikeuksia pääoman kasautumisessa. Juuri tätä ristiriitaa kiertotalouden puolestapuhujat pyrkivät tulkintamme mukaan ratkaisemaan.

Kenen utopia? Liike-elämä kiertotalouden etujoukkona

Koska kiertotalouden vision ääneen lausuttuna tavoitteena on tehdä kapitalismista luonnon kannalta kestävämpää, voidaan kiertotalouden utopia tulkita säilyttäväksi utopiaksi, jonka pyrkimyksenä on ensisijaisesti pelastaa olemassa oleva yhteiskuntajärjestelmä sitä uhkaavalta ympäristökriisiltä. Ja koska kapitalismin pelastaminen on kiertotalousutopian julkilausuttu päämäärä, on luonteavaa, että myös kiertotalouden toteuttamisen keskeisiksi toimijoiksi nousevat aineistossamme erityisesti yritykset ja muut kapitalistiset toimijat. Etenkin Ellen MacArthurin säätiön tarjoamassa kiertotalouden visiossa nimenomaan yritykset ovat keskeisessä roolissa kiertotalousutopian edistämisessä: ”Liike-elämä on kiertotaloussiirtymän ytimessä” (Ellen MacArthur Foundation 2025h). Säätiö mainitsee nimeltä paitsi The RealRealin ja Rent the Runwayn kaltaisia uudempiä suuria yrityksiä, myös Phillipsin kaltaisia vanhoja yhtiöitä, jotka se näkee kiertotalouden kannalta johtavina toimijoina. Pienyrityksillä on säätiön mukaan niin ikään suuri merkitys kiertotalousutopian toteutumisessa. (Ellen MacArthur Foundation 2025h.)

Myös rahoitussektorin toimijat nähdään kiertotalouden kannalta tärkeinä. Black Rockin, BNP Paribasin, Credit Suisen sekä Goldman Sachsinkin kaltaiset pankit ja sijoitusyhtiöt näyttäytyvät Ellen MacArthurin säätiön aineistossa kiertotalouden ”johtavina rahoittajina” (”leading providers”). Monet näistä tahoista myös toimivat säätiön julkisina kumppaneina. Säätiön visiossa juuri kapitalistiluokka kollektiivisesti mahdollistaa (”enabling”) ja edistää (”propelling”) kiertotalousutopian toteuttamista. (Ellen MacArthur Foundation 2025i; 2025j.)

Työväenluokalla ei näissä visioissa ole juurikaan merkitystä. Ainoastaan silloin kun kiertotalouden katsotaan parantavan tuotanto-oloja ja siten muun muassa työntekijöiden terveyttä, nousee työläisen hahmo esiin kiertotaloudesta hyötyvänä toimijana: esimerkiksi kiertotalouden periaattein valmistetut farkut ”voidaan helposti kierrättää ja tehdä sellaisilla tavoilla, jotka ovat parempia sekä ympäristölle että tekstiiliteollisuuden työläisille” (Ellen MacArthur Foundation 2025o). Sitran aineistossa työntekijät nousevat niin ikään esille lähinnä kiertotalouden työelämävaikutusten kontekstissa. Työntekijöiden odotetaan kiertotaloussiirtymässä omaksuvan uusia taitoja: kiertotalouden aiheuttama muutos ”heijastuu myös työntekijöiltä vaadittavaan osaamiseen. Työpaikkoja sekä syntyy että katoaa, ja useimpien työtehtävien sisällöt muuttuvat. Tehtävänimikkeiden ennakoidaan pysyvän pitkälti samoina, mutta niiden sisällöt muuttuvat. Tehtävänkuvat laajenevat, ja tulevaisuudessa monipuolista osaamista yhdistävät tiimit sekä eri toimijoiden välinen yhteistyö yleistyvät” (Sitra 2025l).

Keskiluokka puolestaan näyttäytyy Ellen MacArthurin säätiön aineistossa ensisijaisesti kuluttajaluokkana, joka esittää esimerkiksi vaatimuksia ilmastointipalvelujen kehittämisestä lämpenevällä planeetalla ja kiertotalouden menetelmillä tuotettujen tuotteiden tuotannon laajentamisesta. Globaalisti laajeneva keskiluokka nähdään ennen muuta yhtenä resurssena kaikkein eniten käyttävänä väestöryhmänä, jonka lisääntyvän kulutuksen seuraamusten vuoksi kiertotaloudelle tulee laajentuvaa yhteiskunnallista kysyntää: ”kaupunkien keskiluokan kasvaminen on johtanut urbaaniin infrastruktuuriin kohdistuvien vaatimusten ja paineiden sekä resurssikulutuksen lisääntymiseen” (Ellen MacArthur Foundation 2025k).

Hallitukset sekä muut julkiset tahot puolestaan nähdään tutkimissamme kiertotalouden utopioissa ensi sijassa teknokraattisina toimijoina, joiden tehtävänä on lähinnä hyvän kiertotaloudellisen liiketoimintaympäristön takaaminen. Ellen MacArthurin säätiön mukaan kiertotalous ”tarjoaa viitekehyksen hallitusten

ja kaupunkien taloudellisille, ympäristöllisille ja yhteiskunnallisille ambitoille” (Ellen MacArthur Foundation 2025l). Sitran aineistossa Suomen valtion ja Euroopan unionin kaltaisilla julkisilla toimijoilla on puolestaan piirun verran vahvempi, joskin edelleen melko välineellinen rooli:

Suomi tunnetaan kiertotalouden edelläkävijänä. Tällä toimivat hyvät kiertotalousratkaisut eivät riitä muutoksen läpivientiin, elleivät ne leviä kansainvälisesti. Suomen ja EU:n kauppa- ja kehityspolitiikka sekä kehittyvissä maissa toimivat tahot, kuten kehityspankit, ovat tärkeitä vipuja, joilla voimme vauhdittaa globaalia siirtymää reiluun kiertotalouteen (Sitra 2025m).

Kansalaisilla näyttää etenkin Sitran aineistossa olevan ensisijaisesti kuluttajan rooli. Kiertotalouden toteuttamiseksi kansalaisten roolia tulee vahvistaa: ”kestävät valinnat on saatava helpoiksi ja houkutteleviksi” (Sitra 2025n). Oikeiden valintojen tekeminen vaatii myös oikeanlaisen tietoisuuden levittämistä kansalaisten keskuuteen valistuksen avulla. Tämä tietoisuus muotoutuu arjen ympäristövaikutuksista käydyissä keskusteluissa, jotka saavat ihmiset ”innostumaan kestävästä valinnoista” (Sitra 2025n). Oikean tiedon katsotaan saavan kansalaiset innostumaan kestävästä kulutusvalinnoista. Yksilöt voivat tietenkin Sitran visiossa vaikuttaa edelleen myös kansalaisyhteiskunnan toimijoina opetuksen ja koulutuksen, järjestötoiminnan sekä paikallis- ja valtiotason päätöksenteon kautta. Sitran kuluttaja-kansalaiset voivat myös järjestää kiertotalouden mukaista toimintaa ”esimerkiksi työpaikoilla, kouluissa ja harrastuksissa” (Sitra 2025n).

Johtopäätökset

Tässä artikkelissa olemme pyrkineet selvittämään kiertotalouden ideaa ympäristökriisiin vastaavana utopiana. Olemme analysoineet paitsi kiertotalouden utooppisen vision sisältöä sinänsä, myös kiertotalousutopian sisältämiä käsityksiä nykyisen yhteiskunnan luonteesta. Olemme myös paikantaneet niitä toimijoita, joiden katsotaan olevan kiertotalouden toteuttamisen ja ylläpitämisen

kannalta keskeisiä. Olemme osoittaneet, kuinka kiertotalouden utopian voidaan katsoa motivoituvan pitkälti kapitalistiluokan intresseistä käsin. Kapitalistiluokka ja sijoittajat nähdään aineistossa kiertotalouden toteutumisen kannalta välttämättömänä viisaana etujoukkona, jotka vetäytyvät pois sellaisten yritysten toiminnasta, joiden toimintaan liittyy merkittäviä ”ilmastoriskejä” (Sitra 2025o). Kiertotalousutopiat ovat täysin elinkeinoelämävetoisia: valtiollisen sääntelyn rooli jää kiertotalouden visioissa täysin toissijaiseksi eikä esimerkiksi työväenluokalla ole juuri minkäänlaista sijaa kiertotalouden yhteiskunnallisessa mielikuvituksessa. Kiertotalous onkin tässä mielessä ideologinen projekti artikkelimme alkupuolella esitellyssä merkityksessä: kun omistavan luokan toimijuus ylikorostuu esimerkiksi keskiluokan ja työväenluokan kustannuksella, tulevat tutkimamme kiertotalousutopiat korostaneeksi juuri elinkeinoelämän näkökulmaa yhteiskunnalliseen todellisuuteen. Tämän voidaan puolestaan katsoa rationalisoivan ja luonnollistavan kapitalistiluokan asemaa yhteiskunnassa.

Juuri tästä syystä kiertotalouden utopiaa voidaan tulkita vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä oikeuttamaan ja kapitalismia pelastamaan pyrkiväksi ideologiseksi utopiaksi. Kiertotalous kyllä asettaa itsensä vaihtoehdoksi ”lineaariseksi” kuvaamalleen taloudelle, mutta katkos vanhaan talouteen on kuitenkin parhaimmillaankin vain osittainen. Kiertotaloudessa nykyinen yhteiskunta nähdään kyllä ongelmallisena, mutta sille ei osata esittää kokonaisvaltaista vaihtoehtoa. Uuden yhteiskunnan luomisen sijaan kiertotalouden tavoitteena on nykyisen talousjärjestelmän tehostaminen. Lisäksi kiertotalouden visioissa kapitalistisen talouden katsotaan melko itsestään selvästi saavuttavan hiilineutraaliuden. Hiilineutraalius nähdään objektiivisena välttämättömyytenä, johon fiksut yritykset osaavat varautua hyvissä ajoin: ”Edelläkävijäyritysten ratkaisut mahdollistavat hallitun siirtymisen kohti hiilineutraalia yhteiskuntaa” (Sitra 2025b). Hiilineutraalius tuo ”yrityksille strategista kilpailuetua. Ne yritykset, jotka ensimmäisten joukossa ymmärtävät tämän, ovat tulevaisuuden voittajia. Niiden innovaatiot, tuotteet ja ratkaisut mahdollistavat hiilineutraalin

yhteiskunnan. Samalla niiden oma kilpailukyky paranee” (Sitra 2025b). Kipeitä ja hankalia päätöksiä ei tarvita, vaan pikemmin rohkeaa taloudellista aloitteellisuutta ja riskinottoa.

Tutkimissamme kiertotalousutopioissa nykyisyyden ongelmia ei siis tuota kapitalismi eikä esimerkiksi ylikulutus sinänsä, vaan luonnonvarojen tuhlaileva käyttö. Kiertotalousutopiat pyrkivätkin ohjaamaan yhteiskuntaa kohti resurssien viisaampaa, tehokkaampaa käyttöä määrittämällä jätteille ja ekosysteemeille taloudellisen arvon. Ne haluavat virittää itsestäänselväksi katsotun kapitalismin tehokkaammaksi siten, ettei jätettä synny lainkaan. Kiertotalouden utopiat tavoittelevat maailmaa, jossa luonnonvarat ja tuotteet käytetään mahdollisimman hyödyllisesti ja täydellisesti loppuun. Yhteiskuntatieteellisessä jätetutkimuksessa tällainen unelma on kuitenkin nähty paitsi epärealistisena myös haitallisena. Jätteen näkeminen asiana, josta on päästävä eroon, estää pahimmassa tapauksessa parempien jätteenkäsittelytapojen kehittämisen (ks. esim. Hawkins 2006).

Kiertotalous on jännitteinen, lähes paradoksaalinen utopia, koska ensisilmäyksellä se vaikuttaa tarjoavan vaihtoehdon nykyiselle, ympäristöä tuhoavalle, ”lineaariseksi” ymmärretylle (kapitalistiselle) talousjärjestelmälle, mutta kuitenkin se pyrkii myös pelastamaan tuon saman järjestelmän lupaamalla taloudellisen lisäarvon kasvua raaka-aineita ja jätteitä tehokkaammin käyttäen. Vaikka kriittisessä jäte- ja kiertotaloustutkimuksessa onkin jo pitkään puhuttu siitä, kuinka kiertotaloutta edistetään usein nimenomaan kapitalistisen talouden hyvinvointia silmällä pitäen, olemme tässä artikkelissa osoittaneet, kuinka tämä pyrkimys ulottuu myös kiertotalouteen ympäristökriisiin vastaavana yhteiskunnallisen mielikuvituksen tuotteena, utopiana. Edes yhteiskunnallisen mielikuvituksen tasolla kiertotalous ei pääse eroon kapitalistisen talouden asettamista raameista. Eikä se tunnu sitä edes haluavan. Kiertotalouden pyrkimyksenä on pikemminkin ratkaista kapitalistisen talouden tuottamat ekologiset ongelmat, kapitalismin ”toinen ristiriita” (O’Connor 1998) kapitalistisin keinoin.

On kuitenkin monia hyviä syitä ajatella tämän tehtävän olevan fundamentaalisesti mahdollon:

kapitalismiin sisäänkirjoitettua luontoa tuhoavaa logiikkaa ei voida muuttaa muuttamatta tuotantotapaa kokonaisuudessaan. Lopulta valinta on tehtävä ”ekologisten raunioiden ja ekologisen vallankumouksen” (Foster 2022) välillä. Kapitalismin tuottamien ympäristöongelmien ratkaisua tuleekin esimerkiksi marxilaisteoreetikko John Bellamy Fosterin mukaan etsiä kokonaan toisenlaisesta ”ekologisesta sivilisaatiosta” (Foster 2022, 472). Kapitalismi voi lyhyellä tähtämellä ratkoa joitakin kapitalistisen tuotannon kannalta vaarallisimpia ekologisia ongelmia – eikä sen yhä uudelleen yllättävää sopeutumiskykyäkään kannata vähätellä – mutta perustavaa ristiriitaa itsensä ja yhteiskuntiamme kannattelevien ekosysteemien selviytymisen välillä se ei pysty ratkaisemaan. Samalla kun kapitalismin luonnon maksamattomasta työstä keräämät voitot tulevat ennen pitkää ehtymään ekologisten järjestelmien tuhoutuessa (Moore 2015, 305), tulee myös vaatimus uudenlaisen ”maailmanekologian” (Moore 2016, 10) ja uudenlaisten luontoa organisoivien käytäntöjen kehittämisestä yhä ajankohtaisemmaksi. Utooppinen mielikuvi- tus voisi siis olla kunnianhimoisempaaakin.

Kiertotalouden utopioissa ekologisen sivilisaation kaltaista jälkikapitalistista horisonttia ei ole lainkaan nähtävissä. Tässä mielessä kiertotalouden utopiat näyttävät edustavan sitä, mitä kulttuurikriitikko ja filosofi Mark Fisher kutsui ”kapitalistiseksi realismiksi” (Fisher 2009), eli tilannetta, jossa kapitalismi määrittää kaiken kuviteltavissa olevan rajat ja mahdollisuudet. Tässä artikkelissa tutkimamme kiertotalouden utopiat eivät edes periaatteessa salli ajatella kapitalismin tuolle puolen kurottavaa yhteiskunnallista todellisuutta. Kiertotalousutopialle onkin mahdollista lopulta vain ”lineaarisen” kapitalismin ”korjaaminen” ekologisemmaksi, kiertotalouden periaatteita noudattavaksi kapitalismiksi.

Kiertotaloudella on toki myös utooppinen ulottuvuutensa. Se suuntautuu kohti parempaa olemassaoloa ja esittää melko selkeän vaihtoehdon tietynlaiseksi tulkitsemalleen nykyisyydelle. Samalla se kuitenkin sitoo yhteiskunnallista

ajatteluumme kapitalistisen tuotantotavan raameihin: se ottaa yhteiskunnan hierarkkisen luokkarakenteen annettuna ja asettaa kapitalistiluokan yhteiskunnallisen muutoksen etujoukoksi. Työväenluokan toimijuus jää kiertotalouden visioissa varsin vaatimattomaksi. Kiertotalousutopiat onkin varsin avoimesti suunnattu elinkeinoelämälle ja sille suotuisaa toimintaympäristöä kehittäville poliitikoille ja virkamiehille.

Havaintoa ei ehkä voi pitää varsinaisesti yllättävänä, koska esimerkiksi Sitran tehtäväksi on jo lainsäädännön tasollakin määritetty talouskasvun vauhdittaminen ”luonnon kantokyvyn rajoissa” (Sitra 2025c). Sitran kaltaiset institutiot voidaan kuitenkin nähdä toimijoina, jotka käyttävät suurta valtaa suhteessa siihen, mikä nähdään yhteiskunnassa mahdollisena. Tämä Sitran itsensä ”tulevaisuusvallaksi” (Sitra 2025d) nimittämä yhteiskunnallisen vallankäytön muoto on siten nähtävä myös yhdeksi tekijäksi utooppisen mielikuvituksen yhteiskunnallisessa artikuloitumisessa ja mahdollisten tulevaisuuk- sien rajautumisessa kapitalistisen tuotantotavan raameihin. Tällaista utooppista ajattelua rajaa- vaa ja tyypistävää mielipidevaltaa käyttää näh- däksemme myös Ellen MacArthurin säätiö.

Kiertotalouden utooppisia vastakuvia sekä niiden pohjana toimivia nykyisyyden kuvia välit- tävät siis sellaiset institutionaaliset ja yhteiskun- nallisesti melko vaikutusvaltaiset toimijat, jotka ovat avoimen sitoutuneita kapitalistisen kasaan- tumisen tavoitteisiin. Tämä ei voi olla nähdäk- semme vaikuttamatta siihen millaista ymmär- rystä nykyisyydestä ja sen sisältämistä utooppi- sista mahdollisuuksista yhteiskuntaan kehittyi. Kiertotalouden visioiden utopiateoreettinen analyysimme onkin osoittanut, kuinka utoop- pisen vision muutosvoima on paljolti riippuvai- nen paitsi siitä, millaiseen nykyisyyden kuvaan ne nojaavat, myös siitä, millaisesta yhteiskun- nallisesta asemasta käsin utopioita visioidaan. Näennäisen suurtakin muutosta lupaavat uto- piat voivat lopulta päätyä estämään yhteiskun- nallisten vaihtoehtojen ajattelua ja siten näiden vaihtoehtojen poliittista edistämistä.³ ■

VIITTEET

- 1 Vaikka toimijuus sisällytettiin teorialuvussa osaksi nykyisyyden kuvaa, kiertotalousutopioiden sisältämiä toimijuuskäsityksiä käsitellään erikseen, jotta niiden merkitys artikkelin johtopäätöksille – erityisesti kiertotalouden ideologisen luonteen kannalta – hahmottuisi selkeämmin. Ratkaisu liittyy puhtaasti tekstin esitystapaan, eikä sitä tule käsittää ristiriidaksi suhteessa käyttämäämme teoriaan.
- 2 Kaikki käännökset kirjoittajien.
- 3 Keijo Lakkalan osalta tätä tutkimusta on tukenut Maj ja Tor Nesslingin säätö.

AINEISTO

- Ellen MacArthur Foundation (2025a) "Ellen MacArthur Foundation". <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/> Viitattu 7.4.2025.
- Ellen MacArthur Foundation (2025b) "What is the linear economy?". <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/what-is-the-linear-economy>. Viitattu 7.4.2025.
- Ellen MacArthur Foundation (2025c) "Shaping a nature-positive future with the circular economy" <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/topics/biodiversity/overview> Viitattu 7.4.2025.
- Ellen MacArthur Foundation (2025d) "Learn from Nature" <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/learn-from-nature> Viitattu 7.4.2025.
- Ellen MacArthur Foundation (2025e) "The circular economy in detail". <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/the-circular-economy-in-detail-deep-dive> Viitattu 7.4.2025.
- Ellen MacArthur Foundation (2025f) "We need to radically rethink how we design". <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/introduction-to-circular-design/we-need-to-radically-rethink-how-we-design> Viitattu 7.4.2025.
- Ellen MacArthur Foundation (2025g) "Regenerate nature". <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/regenerate-nature> Viitattu 7.4.2025.
- Ellen MacArthur Foundation (2025h) "Business and the circular economy". <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/resources/business/overview> Viitattu 7.4.2025.
- Ellen MacArthur Foundation (2025i) "BlackRock becomes Ellen MacArthur Foundation Global Partner". <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/news/blackrock-becomes-a-global-partner> Viitattu 7.4.2025.
- Ellen MacArthur Foundation (2025j) "Unlocking circular investment opportunities to meet key public priorities" <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/covid-19-unlocking-circular-investment-opportunities-to-meet-key-public> Viitattu 7.4.2025.
- Ellen MacArthur Foundation (2025k) "A New Textiles Economy: Redesigning fashion's future". <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/a-new-textiles-economy> Viitattu 7.4.2025.
- Ellen MacArthur Foundation (2025l) "Working with circular economy principles within government and policy". <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/resources/government-and-policy/overview> Viitattu 7.4.2025.
- Ellen MacArthur Foundation (2025m) "The biological cycle of the butterfly diagram". <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/articles/the-biological-cycle-of-the-butterfly-diagram>. Viitattu 7.4.2025.
- Ellen MacArthur Foundation (2025n) "The technical cycle of the butterfly diagram". <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/articles/the-technical-cycle-of-the-butterfly-diagram> Viitattu 7.4.2025.
- Ellen MacArthur Foundation (2025o) "How redesigning jeans could change the way we think about fashion industry" <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/articles/how-redesigning-jeans-could-change-the-way-we-think-about-the-fashion> Viitattu 7.4.2025.
- Sitra (2025a) "Omistamisen muodot kiertotaloudessa". <https://www.sitra.fi/julkaisut/omistamisen-muutos-kiertotaloudessa/> Viitattu 7.4.2025.
- Sitra (2025b) "Hiilineutraali teollisuus". <https://www.sitra.fi/aiheet/hiilineutraali-teollisuus/> Viitattu 7.4.2025.
- Sitra (2025c) "Perustietoa Sitrasta". <https://www.sitra.fi/aiheet/kysymyksiä-ja-vastauksia-sitrان-toiminnasta/> Viitattu 7.4.2025.
- Sitra (2025d) "Tulevaisuusvalta". <https://www.sitra.fi/julkaisut/tulevaisuusvalta/> Viitattu 7.4.2025.
- Sitra (2025e) "Luontopääoma kartalle ja euroiksi". <https://www.sitra.fi/julkaisut/luontopaaoma-kartalle-ja-euroiksi/> Viitattu 7.4.2025.
- Sitra (2025f) "Resurssiviisaus". <https://www.sitra.fi/aiheet/resurssiviisaus/> Viitattu 7.4.2025.
- Sitra (2025g) "Kestävää kasvua kiertotalouden liiketoimintamalleista". <https://www.sitra.fi/julkaisut/kestavaa-kasvua-kiertotalouden-liiketoimintamalleista/> Viitattu 7.4.2025.
- Sitra (2025h) "Luonnonvarojen käytön irtikykentä talouskasvusta – onko se mahdollista?". <https://www.sitra.fi/artikkelit/luonnonvarojen-kayton-irtikykenta-talouskasvusta-onko-se-mahdollista/> Viitattu 7.4.2025.
- Sitra (2025i) "Yritysten kassavirrat pulppuavat jatkossa kiertotaloudesta". <https://www.sitra.fi/artikkelit/yritysten-kassavirrat-pulppuavat-jatkossa-kiertotaloudesta/> Viitattu 7.4.2025.

- Sitra (2025j) "Kriittinen siirto. Suomen Kiertotalouden tiekartta 2.0." <https://www.sitra.fi/hankkeet/kriittinen-siirto-kiertotalouden-tiekartta-2/> Viitattu 7.4.2025.
- Sitra (2025k) "Suomi tarjoaa: Kapitalismin parempi versio, olkaa hyvät!" <https://www.sitra.fi/artikkelit/suomi-tarjoaa-kapitalismin-parempi-versio-olkaa-hyvät/> Viitattu 7.4.2025.
- Sitra (2025l) "Kiertotalous tulevaisuuden työelämässä." <https://www.sitra.fi/julkaisut/kiertotalous-tulevaisuuden-tyoelamassa/> Viitattu 7.4.2025.
- Sitra (2025m) "Kiertotalous". <https://www.sitra.fi/aiheet/kiertotalous/> Viitattu 7.4.2025.
- Sitra (2025n) "Kansalaisten valinnoista kiertotalouden pohja". <https://www.sitra.fi/artikkelit/kansalaisen-valinnoista-kiertotalouden-pohja/> Viitattu 7.4.2025.
- Sitra (2025o) "Hiiliriski ja ilmastoriski". <https://www.sitra.fi/hankkeet/hiiliriski-ja-ilmastoriski/> Viitattu 7.4.2025.
- Sitra (2025p) "Kuusi faktaa kiertotaloudesta". <https://www.sitra.fi/artikkelit/kuusi-faktaa-kiertotaloudesta/> Viitattu 7.4.2025.
- Sitra (2025q) "Kiertotalous urheilussa". <https://www.sitra.fi/hankkeet/kiertotalous-urheilussa/> Viitattu 7.4.2025.
-
- ## KIRJALLISUUS
- Abensour, Miguel (2008) "Persistent Utopia". *Constellations* 15:3, 406–421.
- Abensour, Miguel (2017) *Utopia from Thomas More to Walter Benjamin*. Univocal, Minneapolis.
- Achterhuis, Hans (2002) "Violent Utopias". *Peace Review* 14:2, 157–164.
- Arendt, Hannah (1970) *On Violence*. Penguin Books, London.
- Bauman, Zygmunt (1976) *Socialism. The Active Utopia*. George Allen & Unwin Ltd., London.
- Bertolami, Orfeu (2018) "Utopia: Utopian and Scientific". *SSRN* June 2018. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3874980> Viitattu 17.3.2025.
- BIOS (2021) "Kiertotalouden suuret pienet askeleet". <https://bios.fi/kiertotalouden-suuret-pienet-askeleet/> Viitattu 7.4.2025.
- Blaim, Artur (1982) "More's Utopia: Persuasion or Polyphony?" *Moreana* 19 (Number 73):1, 5–20.
- Bloch, Ernst (1930/2006) *Traces*. Stanford University Press, Stanford.
- Bloch, Ernst (1935/1990) *Heritage of Our Times*. Polity Press, Berkeley & Los Angeles.
- Bloch, Ernst (1954/1986) *The Principle of Hope. Volume One*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Blomsma, Fenna & Brennan, Geraldine (2017) "The Emergence of Circular Economy: A New Framing Around Prolonging Resource Productivity". *Journal of Industrial Ecology* 21:3, 603–614.
- Bocken, Nancy, Pinkse, Jonatan, Darnall, Nicole & Ritala, Paavo (2023) "Between Circular Paralysis and Utopia: Organizational Transformations towards the Circular Economy". *Organization & Environment* 36:2, 378–382.
- Boldyrev, Ivan (2023) "Ernst Bloch". *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/entries/bloch/> Viitattu 7.4.2025.
- Brooks, Andrew, Fletcher, Kate, Francis, Robert A. & Rigby, Emma (2017) "Fashion, Sustainability, and the Anthropocene". *Utopian Studies* 28:3, 482–504.
- von Busch, Otto (2017) "Fashion suX: A Story of Anger as (Un)Sustainable Energy". *Utopian Studies* 28:3, 505–527.
- Claeys, Gregory (2013) "News from Somewhere: Enhanced Sociability and the Composite Definition of Utopia and Dystopia". *History* 98:2, 145–173.
- Chibber, Vivek (2022) *The Class Matrix: Social Theory After The Cultural Turn*. Harvard University Press, Cambridge, MA & London.
- Corvellec, Hervé, Stowell, Alison F., & Johansson, Nils (2022) "Critiques of the circular economy". *Journal of Industrial Ecology* 26:2, 421–432.
- Dahrendorf, Ralf (1958) "Out of Utopia: Toward a Reorientation of Sociological Analysis". *American Journal of Sociology* 64:2, 115–127.
- Davis, J. C. (1983) *Utopia and the Ideal Society. A Study of English utopian writing 1516–1700*. Cambridge University Press, Cambridge.
- van Dijk, José, Poell, Thomas & de Waal, Martijn (2018) *The Platform Society*. Oxford University Press, New York.
- Doussoulin, Jean Pierre (2020) "A Paradigm of the Circular Economy: The End of Cheap Nature?" *Energy, Ecology and Environment* 5, 359–368.
- Eagleton, Terry (1991) *Ideology. An Introduction*. Verso, London.
- Fairclough, Norman (1992) "Discourse and text: linguistic and intertextual analysis within discourse analysis" *Discourse and Society* 3:2, 193–217.
- Fairclough, Norman (2003) *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. Routledge, London.
- Fisher, Mark (2009) *Capitalist Realism. Is There No Alternative?* Zero Books, Winchester & Washington.
- Foster, John Bellamy (2022) *Capitalism in the Anthropocene. Ecological Ruin or Ecological Revolution*. Monthly Review Press, New York.
- Gadamer, Hans-Georg (2002) *Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa*. Suom. Ismo Nikander. Vastapaino, Tampere.

- Gillespie, Tarleton (2018) *Custodians of the Internet: Platforms, Content Moderation, and the Hidden Decisions That Shape Social Media*. Yale University Press, London.
- Gray, John (2007) *Black Mass: Apocalyptic Religion and the Death of Utopia*. Allen Lane, London.
- Gümüşay, Ali Aslan & Reinecke, Juliane (2021) "Researching for Desirable Futures: From Real Utopias to Imagining Alternatives". *Journal of Management Studies* 59: 1, 236–242.
- Hawkins, Gay (2006) *The Ethics of Waste: How We Relate to Rubbish*. Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, Boulder & New York.
- Jacoby, Russell (2005) *Picture Imperfect. Utopian Thought for an Anti-Utopian Age*. Columbia University Press, New York.
- Jameson, Fredric (1979) "Reification and Utopia in Mass Culture". *Social Text* 1, 130–148.
- Jameson, Fredric (2005) *Archeologies of the Future. The Desire Called Utopia and Other Science Fictions*. Verso, London & New York.
- Julien, Heidi (2008) "Content analysis". Teoksessa Lisa M. Given (toim.) *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods. Vols. 1–10*. SAGE Publications, Thousand Oaks, CA, 120–121.
- Järvinen, Laura, Kahra, Matti, Kaufman, Daniel, Laine, Sari, Mattila, Hanna, Mänty, Anu, Pantsar, Mari, Peljo, Janne & Sorasahi, Heikki (2017) *Uhri, sopeutuja vai ratkaisujen tarjoaja? Suomen mahdolliset roolit globaalissa kestävyysmurroksessa*. 24.11.2017. Sitra muistio.
- Karhu, Mikko (2022) *Utopiat ja utopiankaltaisuus aluekehittämisessä*. Vaasan yliopisto, Vaasa.
- Kebrowski, Wojciech, Lambert, Deborah & Bassens, David (2020) "Circular Economy and the City: An Urban Economy Agenda". *Culture and Organization* 26:2, 142–158.
- Korhonen, Jouni, Honkasalo, Antero & Seppälä, Jyri (2018) "Circular Economy: The Concept and its Limitations". *Ecological Economics* 143, 37–46.
- Lacy, Peter & Rutqvist, Jakob (2016) *Waste to Wealth: The Circular Economy Advantage*. Palgrave Macmillan, New York.
- Lakkala, Keijo (2021a) "Utopianism in the Age of Capitalocene". *Nordia Geographical Publications* 49:5, 75–92.
- Lakkala, Keijo (2021b) *Utopia as Counter-Logical Social Practice*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Lambert, Deborah (2020) "Recycling Old Ideals? A Utopian Reading of 'Circular' Food Imaginaries". Teoksessa Anitra Nelson & Ferne Edwards (toim.) *Food for Degrowth. Perspectives and Practices*. Routledge, London, 159–172.
- Latour, Bruno (2004) *Politics of Nature. How to Bring Sciences into Democracy*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts & London.
- Levitas, Ruth (1990/2010) *The Concept of Utopia*. Peter Lang, Bern.
- Levitas, Ruth (2013) *Utopia as Method: The Imaginary Reconstitution of Society*. Palgrave Macmillan, New York.
- Malm, Andreas (2020) *The Progress of this Storm. Nature and Society in a Warming World*. Verso, London.
- Mannheim, Karl (1979) *Utopia and Ideology. An Introduction to the Sociology of Knowledge*. Routledge & Kegan Paul, London.
- Manuel, Frank E. & Manuel Fritzie P. (1979) *Utopian Thought in the Western World*. Basil Blackwell, Oxford.
- Marin, Louis (1976) "Theses on Ideology and Utopia". *Minnesota Review* 6, 71–75.
- Marin, Louis (1984) *Utopics: The Semiological Play of Textual Spaces*. Humanity Books, New York.
- Marx, Karl (1845/1978) "Teesejä Feuerbachista". Teoksessa Karl Marx & Friedrich Engels, *Valitut teokset. Osa 2*. Kustannusliike Edistys, Moskova, 63–66.
- Marx, Karl (1867/2013) *Pääoma. Poliittisen taloustieteen arvostelua. I Osa. Pääoman tuotantoprosessi*. Suom. O. V. Louhivuori, Mauri Ryömä & Tuure Lehén. TA-Tieto, Helsinki.
- Marx, Karl (1894/2015) *Pääoma. Poliittisen taloustieteen arvostelua. III Osa. Kapitalistisen tuotannon kokonaisprosessi*. Suom. O. V. Louhivuori, Mauri Ryömä & Tuure Lehén. TA-Tieto, Helsinki.
- Marx, Karl & Engels, Friedrich (1846/1978) "Feuerbach. Materialistinen ja idealistinen katsantokannan vastakkaisuus (Saksalaisen ideologian I luku)". Teoksessa Karl Marx & Friedrich Engels, *Valitut teokset. Osa 2*. Kustannusliike Edistys, Moskova, 67–147.
- More, Thomas (1516/1998) *Utopia*. Suom. Marja Itkonen-Kaila. WSOY, Porvoo.
- Moore, Jason W. (2014) "The End of Cheap Nature. Or How I Learned to Stop Worrying about 'The' Environment and Love the Crisis of Capitalism". Teoksessa Christian Suter & Christopher Chase-Dunn (toim.) *Structures of the World Political Economy and the Future Global Conflict and Cooperation*. LIT Verlag, Berlin, 285–314.
- Moore, Jason W. (2015) *Capitalism in the Web of Life: Ecology and the Accumulation of Capital*. Verso Books, London.
- Moore, Jason W. (2016) "Anthropocene or Capitalocene? Nature, History, and the Crisis of Capitalism". Teoksessa Jason W. Moore (toim.) *Anthropocene or Capitalocene? Nature, History, and the Crisis of Capitalism*. PM Press, Oakland, 1–11.

- Mäkelä, Marileena & Marjamaa, Maili (2023) "Utopias as Catalysts for a Sustainable Circular Economy". Teoksessa Hanna Lehtimäki, Leena Aarikka-Stenroos, Ari Jokinen & Pekka Jokinen (toim.) *The Routledge Handbook of Catalysts for a Sustainable Circular Economy*. Routledge, London, 466–489.
- Niskanen, Johan & McLaren, Duncan (2023) "The Political Economy of Circular Economies: Lessons from Future Repair Scenario Deliberations in Sweden". *Circular Economy and Sustainability* 3:3, 1677–1701.
- Ntsonde, Joel & Aggeri, Franck (2019) "Conducting the Circular Economy transition – The Role of Circular Public Procurement". Konferenssipaperi. EURAM Jun 2019. <https://hal.science/hal-02099357> Viitattu 7.4.2025.
- Nylén, Erkki-Jussi (2023) "Theorizing Ideological Steering. The Journey of the Circular Economy". *Alue ja Ympäristö*. 52:2, 142–145.
- O'Connor, James (1998) *Natural Causes: Essays in Ecological Marxism*. Guilford Press, New York.
- Popper, Karl R. (1958) *The Poverty of Historicism*. Routledge & Kegan Paul, London.
- Popper, Karl R. (1963) *Conjectures and Refutations. The Growth of Scientific Knowledge*. Routledge & Kegan Paul, London.
- Quicker, Peter, Consonni, Stefano & Grosso, Mario (2020) "The Zero Waste Utopia and the Role of Waste-to-Energy". *Waste Management & Research* 38:5, 481–484.
- Rajala, Antti, Jornet Gil, Alfredo & Accioly, Inny (2023) "Utopian Methodologies to Address the Social and Ecological Crises Through Educational Research". Teoksessa Crina Damsa, Antti Rajala, Giuseppe Ritella & Jasperina Brouwer (toim.) *Re-theorising Learning and Research Methods in Learning Research*. Routledge, London, 298–312.
- Ramiller, Alex & Schmidt, Patrick (2019) "Making Radical Change Real: Danish Sustainability, Adaptability, and the Reimagination of Architectural Utopias". *Utopian Studies* 30(2), 279–299.
- Reuter, Markus A., van Schaik, Antoinette, Gutzmer, Jens, Bartie, Neill & Abadías-Llamas, Alejandro (2019) "Challenges of the Circular Economy: A Material, Metallurgical, and Product Design Perspective". *Annual Review of Materials Research* 49, 253–274.
- Ricoeur, Paul (1986) *Lectures on Ideology and Utopia*. Columbia University Press, New York.
- Rissanen, Timo (2017) "Possibility in Fashion Design Education – A Manifesto". *Utopian Studies* 28:3, 528–546.
- Savini, Federico (2019) "The Economy that Runs on Waste: Accumulation in the Circular City". *Journal of Environmental Policy & Planning* 21:6, 675–691.
- da Silva, Jorge Bastos (2013) "Thomas More, Utopian in Spite of Himself: On Necessary Accidents in Intellectual History". Teoksessa Jorge Bastos da Silva (toim.) *The Epistemology of Utopia: Rhetoric, Theory and Imagination*. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle, 28–48.
- Sitra (2014) *Kiertotalouden mahdollisuudet Suomelle*. Sitran Selvityksiä 84. Marraskuu, 2014.
- Stillman, Peter G. (2001) "'Nothing Is, but What Is Not': Utopia as Practical Political Philosophy". Teoksessa Barbara Goodwin (toim.), *The Philosophy of Utopia*. Routledge, London & New York, 9–24.
- Talmon, J. L. (1952) *The Origins of Totalitarian Democracy*. Mercury Books, London.
- Urbinati, Andrea, Chiaroni, Davide & Chiesa, Vittorio (2017) "Towards a New Taxonomy of Circular Economy Business Models". *Journal of Cleaner Production* 168, 487–498.
- Vieira, Fatima (2017) "The Four Modes of Thinking Framed by Utopian Discursivity. Or Why We Need Utopia". Teoksessa Maria do Rosário Monteiro, Mário S. Ming Kong & Maria João Pereira Neto (toim.) *Utopia(s) – Worlds and Frontiers of the Imaginary*. CRC Press/Balkema, Leiden, 19–24.
- Wright, Erik Olin (2010) *Envisioning Real Utopias*. Verso, London.